

Víztorony és védői

Újpest: 1945 eleje

Legendás történet az újpesti Víztoronyé. Legendás, hiszen még az újpesti partizáncsoport parancsnokának utolsó napiraportjában is szerepel. 1945. január 10-én, amikor a szovjet csapatok végre elérték Újpestet, Földes László, a parancsnok, az utolsó névsorolvasás után így szólt: „Büszkén elmondhatjuk, hogy megmentettük a víztoronyt, a Vízművet és a Phoebust. Ott voltunk mindenütt, ahol szükség volt ránk: az utcákban, az utcákban...”

Az idézet Földes Mihály könyvéből való. S ide kívánczolok még egy részletet. „Ha a fasisztáknak sikerülne végrehajtaniuk szándékukat, akkor nemcsak Újpest népe maradna víz nélkül, hanem a főváros egyes kerületei is. Elgondolni is szörnyűség, mennyit szenvednének ivóvíz nélkül az emberek, nem kétséges, hogy igen nagy mértékben növekednék a járványveszély. A szomszagos ember ráfanyalodik a fertőzött vízre, megbetegszik, s terjeszti a ragályt... A Víztoronyt és a Vízművet meg kell menteni!”

1945. januárjának első napjaiban történt mindez. Így utólag visszaképzelve, könnyen számol az ember. Már csak néhány nap, néhány hét, néhány hónap volt hátra a háborúból, Újpestnek, Pestnek, Budapestnek, az országnak...

E történelmi időköt idézve, talán szentségtörés egyéni időszámításról beszélni. De mégis kell. Mert negyvenöt elején már hat éve volt annak, hogy egy fiatal mérnök, Abos Brunó a Vízművek megyeri telephelyén dolgozott.

Menteni, ami menthető

— Mi csak azt tudtuk, hogy menteni kell, ami menthető. Hogy veszélyben vannak az ipari létesítmények. Nemcsak a Vízművek, hanem az Izzó is, a Fannónia is, az összes gyár. Mindenki próbált tenni valamit; de egymásról semmit sem tudunk. Nemcsak a kommunizmus működött az illegális szabályai szerint, hanem minden ellenálló csoport. Mindenki csak arról a feladatról tudhatott, amit neki kellett elvégeznie.

— Én magam csak a felszabadulás után tudtam meg, hogy az a kéttagú csoport, amelyiknek én voltam az egyik tagja — a másik Lindenmayer Kálmán, szintén mérnök a Vízműveknél —, s amelyik Almásy Pál altábornagytól kapta a direktívákat, Bajcsy-Zsilinszkyékhez tartozott.

— Hogy mi volt a mi dolgunk? Mindenekelőtt tárgyalnunk kellett... Itt, a Vízművek területén volt — s ma is áll — a Lindenmayer-villa, oda szállásoltak be egy SS-parancsnokságot. Volt ott egy százados, akivel szót lehetett érteni. Ő maga is úgy érezte, sőt, ki is mondta: a németek elvesztették a háborút.

— Elkezdtünk hát alku-kozni... Az alku tárgya öt víztorony volt. Az újpesti víztorony, a Landler-műhely víztorony, az alagi lóversenypálya víztorony és ugyanott két alacsony víz-

tároló. Ezt a két kis víztárolót „ajánlottuk fel”, hogy a többi három megmaradjon. S nemcsak ezek... Hiszen ezenkívül még nagyon fontos volt, hogy ne robantsák fel a vasúti híd Újpesti-öböl feletti szakaszát sem... Itt futott ugyanis az a vezeték, amely összekötötte a Landler-műhely víztoronyát a MÁV vízművével, az úgynevezett Fischer-kutakkal.

Ha mégis fölrobban...

— Egyébként még negyvenöt elején megteremtettük a kapcsolatot az Újpestet ellátó Ister Vízmű — ehhez tartozott a víztorony is — és a Fővárosi Vízművek hálózata között. Két ponton: a Zsilip utcánál és az Árpád út alatt. Gondolván arra, ha a víztorony bajba esik, ne maradjon víz nélkül a város.

— De hát akkor, január elején azt hittük: sikerült a víztoronyt „tárgyalások útján” megmenteni. Aztán kiderült: ezek a tárgyalások nem sokat értek. Hiszen a visszavonuló csapatok mindent meg akartak semmisíteni maguk után.

— Hogy mi történt volna, ha mégis fölrobban a víztorony? Januárban még semmi. Nyomban átkapcsolunk volna a népszigeti Isterre. De egy hónappal később bekövetkezett volna a tragédia. Február 9-én, a nagy újpesti árvíz idején.

— Azon a napon már délután ötméteres volt a vízszint. Éjjel pedig arra riadtam fel, hogy nem állnak le a fenékvízemelőszivattyúk. Akkor már hétméteres volt a Duna... Óriási területet öntött el a víz. Hét gyár és négyszáz lakóház állt vízben. S ez lett a sorsa az Ister Vízműnek is, a Népszigeten.

— Ha akkor a víztorony helyén csak romok állnak, bekövetkezik a legrosszabb... Hiszen az Ister csak negyvenöt nyarára sikerült helyreállítani. De így szinte egy óráig sem maradt Újpest víz nélkül. S a háború borzalmait nem tezték az ivóvízhiány szenvedéséi.

Nagyszerű „tévedés”

Milyen furcsa legenda az újpesti víztoronyé. Voltak, akik azt hitték, nem érheti baj — hiszen „kialkudták” sértetlenségét. Közben azonban a tárgyaló partnereknél nagyobb erők aláaknázták az épületet. Am a híres Földes-csoport megmentette a tornyot... Nem tudván: számukra ismeretlen emberek közben gondoskodtak róla, hogy a város máshonnan is kaphasson vizet.

Tévedtek volna? Ha egy tévedés lehet nagyszerű, akkor tévedtek. Szerencsére. Mert végül is rettenetes szenvedésektől mentették meg a várost. Igaz, ezek a szenvedések nem a vízto-

rony lerombolásának pillanatában, hanem egy hónappal később következtek volna be. Akkor, amikor elültek már a harcok. S az emberek éppen kezdtek fellelegezni...

Gyémánt Mariann

Telefonközpont konténerben

A hírközlés javításáról, a telefonhálózat korszerűsítéséről tanácskoztak Sárospatakon a város és a Posta távközlési üzemének vezetői. Az iparosodó városban nehézkes a hírközlés, a telefonálás és

az idegenforgalomnak sem kedveznek a pataki telefonviszonyok, mert nehéz kapcsolatot teremteni a várossal.

A tanácskozás megnyugtató eredménnyel zárult. Még az idén üzembe helyeznek egy ezres kapacitású automata konténeres telefonközpontot, amely lehetővé teszi, hogy a helyi állomások számát az eddiginek több mint kétszeresére növeljék. Lehetővé teszik azt is, hogy néhány éven belül — a VI. ötéves tervidőszak alatt — Sárospatak is rákapcsolható legyen az országos távhívóhálózatra.

A hírközlés korszerűsítését szolgálja a térségben, hogy egy-két éven belül Vajdacsát, Bodroghalmot, Herceghutát és Makkoshotykat is a sárospataki központra kötik.

Ennek előnyeit elsősorban az említett községek lakói érzik majd, de hasznát veszik a turisták, kirándulók is, akik mind nagyobb számban keresik fel ezt a szép tájegységet.

TUDOMÁNYOS EGYESÜLETEK

Együttműködési szerződés

A Gépipari Tudományos Egyesület és az MTESZ Szervezési és Vezetési Tudományos Egyesülete együttműködési szerződést kötött. Megállapodtak abban, hogy egyebek között a két szervezet által művelt azonos szakterületeknél közös kiadványokat jelentetnek meg, valamint rendezvényüket közösen szervezik és együtt bonyolítják le kongresszusukat és konferenciájukat, ankétjaikat, előadásait.

„ÓRÁKIG LEHETETT JÁRKÁLNI A FÖLD ALATTI JÁRATOKBAN”

Legendák és valóság — várlabirintus

Ősembernek kényelmes otthon

A németek utolsó menedéke

Kutatások, feljegyzések, emlékek

Variházy Oszkár magyar királyi alezredes, a hatodik gyalogezred parancsnoka — a mai Bartók Béla úti házakban elszállásolt alakulatok tisztjeivel egyetértésben — 1945. február 10-én megtagadta Hindy Iván altábornagy parancsát: nem vonultak át a Budai Várba. Pontosabban a Vár alá, a Várhegy barlangjaiba. A természetes mesterséges üregek, járatok labirintusába, amely az évmilliók földtörténeti kézzelfogható tanúvallomásainak egyike, amelyet az évszázada kezdtek tudományosan kutatni a geológusok, a régészek, amelynek elfoglalásával fejeződött be Budapest felszabadítása, amelyről a ma élők is rejtélyes történeteket vélnek tudni.

Mi a valóság?

A tudományág megfogalmazása szerint „a Várhegy az Ördögárok-patak és a Duna-völgye által határolt területen szelvényben mért magasságra kiemelt mészkőtakaróval fedett teraszsziget. Fő tömegét budai márga alkotja.” A hegy alatti üregrendszer — feltérképezése mintegy ötven éve kezdődött — a világ nagy barlangjai között tartják számon: összhosszúsága meghaladja a tíz kilométert, a járatok egymás alatt két-három szintben helyezkednek el. A legalsó szint üregei a budai márgára települtek, mesterséges pincék. Az édesvízi mészkő — ma már ugyancsak mesterségesen kibővített és átalakított — üregei eredetileg barlangok voltak. A mélység képződményeinek keletkezéséről többféle nézet látott napvilágot. Egyesek szerint: „a Várhegy még közvetlenül összefüggött a Szabadság-heggyel és az onnan lerohanó patakok vizeitől, melyek ki a forrásvízi mészkőtakaró alatti üregeket”. Mások — hat éve jelent meg a tanulmány — szerint semmilyen jel nem mutat arra, hogy az üregek keletkezésében a felszínről beszivárgó víznek,

pataknak szerepe lett volna: a barlangokat a belülről feltörő víz alakította ki a mésztufában.

A kutatási kedvet fokozta a nagyszerű lehetőség, a Hilton-szálló építése. Alapozása során számos lelet került elő, s az őslénytani adatok összevetéséből aprólékosan kirajzolódott a réges-rég múlt faunája. Az Országház utcai pincék egyikeben a csontszilánkok között ismerték fel a kardfogú tigris szemfogának töredékét, s a Várbarlang menhelyzetén mammutfoglenyomatot találtak — zománctöréddel.

És nem kellett sokáig várni: hamarosan előkerültek a Várhegy barlangjaiban élő ősember nyomai is. Neves kutatók még húsz éve kizártak tartották, hogy a járkorszakról dermedt európai területeken ember élhetett. A hazai felfedezések földöltötték a hiedelem merevségét, gondolkunk csak a vértesszőlősi ősemberre. 1970 májusában bizonyították, hogy a Várhegyen, a Várhegyben is százezer évvel ezelőtt ember élt. Viszonylag komfortosan: a vízszint lejjebb és lejjebb húzóódását követve, a szárazon maradt mésztufa medencékbe költözött, hogy a hűvös meleget élvezhesse. Ivóvizet, élelmiszert a közeli erdőben talált. Kőeszközöket használt, részben az eleve készen formálódókat, részben pattingatással maga is formálta azokat.

A várhegyi barlangrendszer és az ember kapcsolata azóta is elválaszthatatlan. A középkori házak alatt sziklalépcsők vezet-

tek többemeletnyi mélységbe. A szellőzéshez akkor — ma is működő — kútaknak vágtak, a beomló mennyezeteiket gótikus oszlopokkal, boltozatokkal támasztották alá. Ivóvizüket is innen nyerték: Evlia Cselebi török történetíró jegyzi fel a XVII. század közepén, hogy Budán minden ház alatt barlangpince van, a Várban hatvanöt közkút, negyven házikút és százhatvan barlangi ciszterna található.

A Budai Vár szenesedő üszkei már a közelemlőrtől vallanak. 1945. januárjában a Várhegy barlangjaiban összpontosította erőit — készlődve a fővárost körülzáró szovjet gyűrű áttörésére — Pfeffer-Wildenbruch SS vezére, a budapesti védősereg német és Hindy Iván altábornagy, magyar főparancsnoka. A magyar kormány és katonai vezetés a labirintusok egészét már korábban berendezte menedékeknek, hadászati vezetésű bázisoknak, egészségügyi létesítményeknek. Az alagutakon át menekült a török követésre Kállai Miklós miniszterelnök 1944. március 19-én.

A berendezkedő német erők nagyságára jellemző adat, hogy a lőszer-, élelem- és gyógyszer-utánpótlásuk napi száz tonna szállítmányt igényelt: amíg lehetett, a repülőgépek a Várhegyen landoltak. Aztán már az is eredménynek számított, ha ejtőernyővel ledobva, az utánpótlás elérte a napi huszonöt-harminc tonnát. A német főparancsnok a kitörés kísérletét közvetlenül meg-

A Lenin Kohászati Művekben megkezdődött a magasabb minőségű Carbon és közepesen ötvöztött acélok folyamatos öntőműve való készítése. Ezzel egyidőben a teljes programot — az öntéstől a bugabélyegzésig — számítógép vezérli. A folyamatos öntőgép számítógépes irányítása, beleértve az öntésszabályozást, a vágási hossz szál-optimalizálásokat is, köz-megelégedésre működik. A 180 és 150 milliméteres bugaméreteknél már befejeztek a melegüzemi próbák, a 120 milliméteres méretét március 1-én kezdődött.

előző rádiótáviratában az erőállapotról jelentette: 23 900 német, ebből 9600 sebesült; 20 ezer magyar, ebből 2 ezer sebesült és 500 nyilas.

A felszabadító harcokban részt vett szovjet haditudósító könyvében így emlékezik: „Órákig lehetett járkálni a föld alatti járatok homályos üregesítőiben. Le lehetett érezkedni a föld alá a város egyik szélén és feljönni a föld színére a túlsó végén. Ezekben a katakombákban voltak a német raktárak és a hadianyag-tároló helyek; felszerelve liftekkel és villamos szállítóberendezésekkel; itt kaptak helyet a kasszárnyak, a katonai étkezdék, a tiszt vendéglők.”

Kísérhetette bármily titokzatosság is a kalandorkitörés tervezése: a meglepetés elmaradt. Február 11-én este 8 órakor a szovjet tüzéség a Várat és környékét elképzeltetlen pergőtűzzel árasztotta el. Pfeffer-Wildenbruch és Hindy törzseikkel együtt az Ördögárok-csatornán menekültek. Nem jutottak messzire, mindannyian szovjet fogságba estek.

A budai harcok sajátosságairól így írt a szovjet szerző: „Előfordult, hogy olyan házilömbben, amelyet éppen most vettek el a németektől, már hadtáp-al egységeink berendezkedtek, az utcán békés lakosság volt látható, s egyszerre csak — nem lehet tudni, honnan — német katonák jelentek meg. Ismét kezdődött a harc. S csak az ellenséges csapatok üldözése nyomán fedezik fel katonáink az újabb ravaszul álcázott föld alatti lejáratot, amely a németek kezén volt.”

Variházy Oszkár alezredes alakulatával február 10-én áttört a szovjet csapatokhoz. Hamarosan a Budai Önkéntes Ezred parancsnoka lett, majd vezérőrnaggyá léptették elő, s az új magyar hadsereg hadosztályparancsnokává nevezték ki.

Polgár Tamás